

Budowanie wypowiedzi ustnej z zakresu kształcenia językowego opartej na tekstach literackich, popularnonaukowych i publicystycznych. Scenariusz warsztatów dla nauczycieli języka polskiego liceów ogólnokształcących i techników

Autor: Kinga Białek

Czas: 3 godz. dydaktyczne

Cele zajęć:

Uczestnik po zajęciach:

- określa wymagania związane z tworzeniem wypowiedzi ustnej na podstawie tekstu o języku,
- wymienia zadania ucznia budującego wypowiedź ustną na podstawie tekstu o języku,
- zna i stosuje zasady budowania wypowiedzi tego typu,
- omawia kolejne etapy pracy ucznia nad budowaniem wypowiedzi,
- potrafi wykorzystać wiedzę i umiejętności nabyte na szkoleniu w planowaniu pracy z uczniami.

Metody pracy: pokaz z elementami wykładu, pogadanka, ćwiczenia praktyczne, dyskusja.

Formy pracy: praca indywidualna, zbiorowa i grupowa (jednolita i zróżnicowana).

Materiały dydaktyczne:

- prezentacja multimedialna „Budowanie wypowiedzi z zakresu kształcenia językowego opartej na tekstach literackich, popularnonaukowych i publicystycznych”;
- [Podstawa programowa z komentarzami. Tom 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum;](#)

- [Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2014/2015. Część ogólna](#), CKE, Warszawa 2013;
- [Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015](#), CKE, Warszawa 2013;
- [Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań](#), A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S. J. Żurek, CKE, Warszawa 2014;
- Karty pracy 1-3.

Przebieg zajęć:

1. Wprowadzenie, przedstawienie celów warsztatu. (5 minut) [slajd 2-3]
 2. Przypomnienie najważniejszych punktów podstawy programowej w zakresie świadomości językowej. (5 minut) [slajdy 4-6]
 3. Przypomnienie umiejętności w zakresie świadomości językowej sprawdzanych podczas maturalnego egzaminu ustnego z języka polskiego. (5 minuty) [slajd 7]
 4. Zasady budowania wypowiedzi ustnej – pogadanka z uczestnikami.
Podsumowanie pogadanki poprzez wyświetlenie zasad na **slajdzie 8**. (5 minut)
 5. Prezentacja typów zadań. (5 minut) [slajd 9]
 6. Omówienie zasad przygotowania do wypowiedzi ustnej, pogadanka z uczestnikami. **Karta pracy 1** (10 minut) [slajdy 10-17]
 - Analiza polecenia. Czego oczekuje się od zdającego?
 - Czytanie tekstu. Co mówi tekst? Wskazanie ważnych cytatów.
 - Uogólnienie.
 - Przywołanie kontekstów.
 7. Jak przygotować wypowiedź monologową – podsumowanie: wskazanie kolejnych etapów pracy ucznia nad tworzeniem wypowiedzi (5 minut). [slajd 18]
- Czynności podejmowane przez ucznia:
- analiza polecenia
 - czytanie tekstu źródłowego
 - szukanie miejsc znaczących

- kluczowe pytania
 - zauważenie i nazwanie zjawiska językowego
 - próba uogólnienia
 - wypisanie ważnych pojęć i słów-kluczy
 - przywołanie kontekstów
 - zaplanowanie wystąpienia.
8. Praca w czterech grupach – tworzenie planu wypowiedzi ustnych zgodnie z zadaniami zapisanymi na **Kartach pracy 2A, 2B, 2C** lub **2D**. [slajdy 18-19] (10 minut)
 9. Prezentacja wyników pracy grupowej – wygłoszenie przez reprezentanta jednej z grup wypowiedzi monologicowej w oparciu o przygotowany plan; odczytanie planów wypowiedzi przez reprezentantów pozostałych trzech grup; uwagi uczestników, podsumowanie pracy grupowej (30 minut)
 10. Jak w procesie nauczania przygotowywać uczniów do budowania wypowiedzi ustnej z zakresu kształcenia językowego? Dyskusja, wymiana pomysłów, doświadczeń. Stworzenie katalogu rozwiązań, wskazówek metodycznych. (10 minut) [slajd 20]
 11. Praca w czterech grupach – opracowywanie ćwiczeń mających na celu przygotowanie uczniów do budowania wypowiedzi ustnej z zakresu kształcenia językowego; podstawowy materiał dydaktyczny to zadanie egzaminacyjne zapisane na **Karcie pracy 2A, 2B, 2C** lub **2D**. Wykorzystanie **Karty pracy 3**. [slajdy 21] (25 minut)
 12. Prezentacja pracy grupowej. (16 minut)
 13. Podsumowanie i wnioski. (4 minuty) [slajd 22]

Załączniki: karty pracy 1-3.

KARTA PRACY 1

Przygotowanie wypowiedzi ustnej:

- Proszę przeanalizować polecenie. Czego oczekuje się od zdającego?
- Proszę przeczytać tekstu źródłowy. Co mówi tekst? Proszę wskazać ważne cytaty, nazwać zjawisko językowe omawiane w tekście.
- Proszę sformułować uogólnienia.
- Proszę przywołać konteksty.

Jakie przemiany w kulturze wpływają na współczesny język polski? Omów zagadnienie, odwołując się do podanego fragmentu, do innego tekstu kultury i do własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Każdy język etniczny żyje i rozwija się razem z narodem, a dzieje społeczności narodowej to także dzieje języka. Zatem związki między językiem a daną wspólnotą, zwłaszcza jej kulturą, są zawsze mocne i dwustronne. Z jednej strony język stanowi fundament każdej kultury i jej podstawowe dobro, jest głównym kodem ekspresji każdej kultury, z drugiej zaś każda kultura przez swoje tendencje, proponowany system wartości, aktualne mody mocno wpływa na język.

Uniwersalnym prawem jest prawo zmian językowych. Dzieje się tak, gdyż język jest nierozzerwalnie związany z życiem każdej wspólnoty i natychmiast odzwierciedla wszystkie zmiany obyczajowe, ekonomiczne, kulturowe, zwłaszcza polityczne, zachodzące w danych społecznościach. Takie przyspieszenie zmian polszczyzny obserwujemy w ostatnim dwudziestopięcioleciu. Według opinii wielu badaczy jesteśmy obecnie świadkami największych zmian polszczyzny w całej jej historii. Nie było w dziejach języka polskiego drugiego takiego okresu, aby w tak niedługim czasie – jeśli chodzi o historię języka 15–20 lat to niewielki odcinek – język zmienił się tak gwałtownie. Zmiany te zauważa zwłaszcza średnie i starsze pokolenie Polaków, ci wszyscy, którzy wzrastali w Polsce Ludowej. Pokolenie najmłodsze, coraz częściej nazywane e-generacją, wychowane jest już w nowej polszczyźnie.

Na podstawie: Kazimierz Ożóg, *Zmiany we współczesnym języku polskim i ich kulturowe uwarunkowania*, [w:] *Języka a Kultura*, tom 20, Tom jubileuszowy, Wrocław 2008, s. 59–60.

Źródło: [Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań](#), A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S. J. Żurek, CKE, Warszawa 2014, s. 100.

KARTA PRACY 2A. Proszę ułożyć plan wypowiedzi ustnej zgodnie z poleceniem.

Oceń trafność poglądu, zgodnie z którym człowiek początku XXI wieku jest analfabetą emocjonalnym i nie potrafi mówić o uczuciach. W uzasadnieniu odwołaj się do podanego fragmentu, do innego tekstu kultury i do własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Tematyka miłosna – jako coś dotyczącego tego, co szczególnie intymne, związanego ze szczęściem (gdy miłość jest odwzajemniana) lub bolesnego (gdy pozostaje uczuciem jednokierunkowym) – może podlegać restrykcjom komunikacyjnym. Niemówienie o miłości, niewyznawanie jej w życiu prywatnym może być przejawem działania tabu. I może tu obowiązywać tyleż ograniczenie komunikowania miłości w wymiarze społecznym, publicznym, warunkowane zwyczajami obowiązującymi w danym społeczeństwie w danym czasie, ile indywidualne predyspozycje psychiczne, blokujące jednostkę w wyrażaniu uczuć. Psychologowie zauważają niechęć do ujawniania emocji. Człowiek przełomu wieków to analfabeta uczuciowy.

Ale też miłość budzi potrzebę, by ją wyrazić, by o niej mówić. Jeśli tak, to powinna zajmować poczesne miejsce wśród tematów rozmów. Właściwym jej kontekstem byłby zatem język potoczny – ten, który występuje w sferze kontekstów indywidualnych, „pierwszy język człowieka”, „język bliskości”. Polscy badacze języka potocznego jednak dotychczas nie dostrzegli tematyki miłosnej w tekstach powstających w warunkach komunikacji bezpośredniej. Okazuje się, że uczucia, emocje, oceny uczuciowe i emocjonalne zajmują w bardzo małym stopniu uwagę rozmówców.

Na podstawie: Małgorzata Kita, *Szeptem albo wcale. O wyznawaniu miłości*, Katowice 2007, s. 56–57.

Źródło: [Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań](#), A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S. J. Żurek, CKE, Warszawa 2014, s. 104.

KARTA PRACY 2B. Proszę ułożyć plan wypowiedzi ustnej zgodnie z poleceniem.

Na czym polega wyjątkowość mowy ludzkiej? Omów zagadnienie, odwołując się do przytoczonego fragmentu, wybranego tekstu kultury i własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Ptaszki ćwierkają, krowy ryczą, pszczoły tańczą, wieloryby śpiewają i nawet niektóre rośliny porozumiewają się pomiędzy sobą językiem chemicznym. A człowiek? Człowiek mówi. Owa ludzka mowa jest jednak – w przekonaniu wielu uczonych – czymś niezwykłym, jakościowo zupełnie odmiennym od wszelkich innych form komunikacji powszechnych w świecie żywych istot. Choć w niewielu kwestiach dotyczących ludzkiego języka (bądź języków) panuje wśród badaczy zgoda, niektóre z tych różnic są oczywiste i znamienne. Podczas gdy inne gatunki posługują się ograniczoną i niezmienną z pokolenia na pokolenie liczbą sygnałów o ustalonej modalności (dźwięki, gesty, zapachy), ludzki język nie tylko wykazuje niebywale bogactwo i różnorodność, lecz także może być zakodowany dźwiękowo w mowie, wzrokowo w piśmie, w sposób wizualno-przestrzenny w języku migowym bądź dotykowo w alfabecie Braille’a dla niewidomych.

W odróżnieniu od „języków” innych gatunków nasz system artykulacji charakteryzuje się, między innymi, arbitralnością i kreacyjnością. Języki ludzkie posługują się symbolami niemającymi (z wyjątkiem nielicznych wyrazów onomatopeicznych) żadnego naturalnego związku z opisywanym przedmiotem czy czynnością, zaś kreacyjność oznacza, że posługując się skończoną liczbą reguł jesteśmy w stanie tworzyć i rozumieć nieskończoną liczbę nowych, oryginalnych wypowiedzi w opanowanym przez nas języku. Wszyscy badacze zajmujący się refleksją nad fenomenem języka są też zgodni, że jest on fundamentalnym atrybutem człowieczeństwa, darem, który sprawia, że życie nasze toczy się jak gdyby w dwu odmiennych światach: w obszarze naturalnej, fizycznej rzeczywistości i w wirtualnym świecie wykreowanym przez słowa.

Wybitny niemiecki chemik Wilhelm Ostwald, który działał także na rzecz stworzenia języka międzynarodowego, uważał, że „język jest [po prostu] środkiem transportu – tak jak pociąg przewozi towary z Lipska do Drezna, tak język przenosi myśli z jednego mózgu do innego”. To efektowne porównanie nie wyczerpuje, niestety, całej złożoności funkcji języka. Zdaniem najsłynniejszego żyjącego lingwisty Noama Chomsky’ego, komunikacyjne zadanie języka ma jedynie drugorzędne, mniej istotne znaczenie – jest on przede wszystkim instrumentem służącym myśleniu. Ma więc przede wszystkim charakter osobisty, zaś jego społeczna funkcja jest wtórna.

Na podstawie: Krzysztof Szymborski, *Zagadka*, „Polityka” 2012, nr 11. *Niezbędnik Inteligenta*.
O języku w mowie i piśmie, s. 8–9.

Źródło: [Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań](#), A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S. J. Żurek, CKE, Warszawa 2014, s. 108.

KARTA PRACY 2C. Proszę ułożyć plan wypowiedzi ustnej zgodnie z poleceniem.

Czy pragnienie bliskości z drugim człowiekiem jest rzeczywiście obce elektronicznym formom komunikacji? Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do podanego fragmentu innego tekstu kultury oraz własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Wiesław Myśliwski

OSTATNIE ROZDANIE

Prawdziwy list musi mieć adresata. Prawdziwy list pisany jest zawsze do kogoś, choćby ten, kto pisze, do siebie pisał. No, i prawdziwy list musi być pisany ręcznie. Słowo pisane ręcznie jest bowiem innym słowem niż na maszynie czy komputerze. Tak jakby krwi własnej pieczęć.

Jakaż to różnica, ktoś powie, a dużo szybciej na maszynie, tym bardziej na komputerze, a o ileż wygodniej. Otóż istotna to różnica. W liście pisanym ręcznie czytamy nie tylko to, o czym ktoś nam donosi. Czytamy również to, co kryje się w kształcie słów czy nawet poszczególnych liter, w ich pochyłości, rozwlekłości, gęstości.

Czytamy, czy te litery drżały w trakcie ich pisania, czy się poddawały lub stawiały opór, czy wypływały na papier pospieszne, podniecone lub rozgoryczone, czy w mozoły dopływały do ręki. To nam nieraz więcej mówi niż to, o czym list donosi. Pozwala niekiedy się domyślać, co list próbował zataić lub czego nie byłoby zdolne przekazać żadne słowo. Prawda listu kryje się i w papierze, na którym został napisany, i w kopercie, w której został wysłany. List pisany ręcznie potrafi zdradzić nawet to, do czego ktoś zmuszał słowa, żeby kłamały. Czasem zastanawiam się, czy list nie wziął się z pragnienia dotknięcia kogoś, gdy było to fizycznie niemożliwe. Ale, być może, to już przebrzmiałe pragnienia, dlatego list umiera.

Na podstawie: Wiesław Myśliwski, *Ostatnie rozdanie*, Kraków 2013, s. 57–58.

Źródło: [Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań](#), A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S. J. Żurek, CKE, Warszawa 2014, s. 120.

KARTA PRACY 2D. Proszę ułożyć plan wypowiedzi ustnej zgodnie z poleceniem.

Jak za pomocą środków językowych można oddać grozę wojny? Omów zagadnienie, odwołując się do podanego tekstu i innych tekstów kultury.

Lecimy. Boso. Ogrodową. Barykada. Przeciskamy się. Do Solnej. Pali się po drodze. Huczy. Lecą belki. Szum. Spadają w ogień. Z dudnieniem. Lecimy Solną. Do Elektoralnej. Barykada. Przeciskamy się. I dalej. Elektoralną. Do placu Bankowego (tam, gdzie dziś Dzierżyńskiego, tylko mniejszy i trójkątny). Pali się po prawej stronie. Cały dom – jeden płomień. Lecimy. Gdzieś za Orlą pali się cały dom po lewej stronie. Właściwie dopala się. Stropów już prawie nie ma. Ani ścian. Tylko wielkie ognisko na jakie trzy piętra. Znów szumią belki, odrywają się. Gorąco. To chyba Urząd Miar i Wąg. Noc. Tu ciszej. A może w ogóle atak zaczął przycichać? Jesteśmy nie jedni w biegu. Cały potok na Starówkę. Więc za ludźmi wlatujemy w lewo. W dziedzińce – na tyły – Resursy, czyli Rotundy, dawnego Ministerium Finansów i pałacu Leszczyńskich. Łuźniej, mniej ciasno. Od placu Bankowego pojedyncze huki. I znów gzymsy. Tylko mniej szare. A żółte. To znaczy w tym świecie (ledwie świecie) takie, jakby pod śniegiem¹. To tu może te gołębie. Się zrywały. Albo też tylko te gzymsy. Na innej zasadzie. Bo z anielicami Corazziego². W girlandach. Tympanony³. Wylot na Leszno. Tu nagle na pewno świta. Zatrzymują nas przy barykadzie, aż się zbierze więcej. Są jacyś nawet Żydzi z ich kobietami. Jedna z tych Żydówek trzymała worek pod pachą. Barykada jest w poprzek Leszna, u dzisiejszego wylotu na Trasę W-Z. Tylko po prawej stronie była Rymarska, jako wylot placu Bankowego. A w lewo – Przejazd z widokiem, takim jak dziś, na pałac Mostowskich. Żydom sprawdzają jakieś papierki. Oddzielają ich. Do dalszego sprawdzenia. Nas puszczają. Całą grupę. Wlatujemy między barykady Leszna. W Przejazd. Tam kawałek. I skręt w prawo. Przez barykadę. Długa. Pohukiwania. Na lekkim skrócie Długiej po lewej pałac Pod Czterema Wiatrami. Pali się calutki. Już się kończy. Wyje ogień w oficynach, we froncie. Szumią, spadają belki.

Na podstawie: Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, Warszawa 1971, s. 31–32.

Źródło: [Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań](#), A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S. J. Żurek, CKE, Warszawa 2014, s. 149.

¹ Śnieg – rdza, nalot na metalowej powierzchni dachu.

² Corazzi – Antonio Corazzi, włoski architekt działający w Polsce w latach 1819–1847, przedstawiciel klasycyzmu.

³ Corazzi – Antonio Corazzi, włoski architekt działający w Polsce w latach 1819–1847, przedstawiciel klasycyzmu.

KARTA PRACY 3

Proszę opracować cykl 2-3 ćwiczeń mających na celu przygotowanie uczniów do budowania wypowiedzi ustnej z zakresu kształcenia językowego. Jako podstawowy materiał dydaktyczny proszę wykorzystać zadanie egzaminacyjne zapisane na karcie pracy 2A, 2B, 2C lub 2D (to, które poprzednio realizowała Państwa grupa, układając plan wypowiedzi ustnej).

[illegible]